

Ari Honka-Hallila

PAUL TEMPLE, pehmeäksi keitetty radiodekkari

Vuonna 1953 painetun divarikirjan *Mitä uutta, Paul Temple?* takakannessa lukee: “Älykkään ja ripeäotteisen Paul Templen nimi on suomalaisillekin jo hyvin tuttu suurta huomiota herättäneestä radiokuunnelmasta ‘Tuttavamme Gregory’. Tässä kirjassa kerrotaan Paul Templen uusista seikkailuista, joissa on todella vauhtia ja jännitystä.” Francis Durbridgen teos on ainakin siinä mielessä harvinainen, että se on ainoa suomennettu Temple-kirja, ja erityisesti siksi, että sen julkaisemisen syynä on jännityskuunnelmamenestys.¹ Kirja on suomennos 1930-luvun lopun kuunnelmasarjan pohjalta muokatusta romaanista *News of Paul Temple* (1940), josta tehtiin Isossa-Britanniassa saman tarinan kolmaskin versio, elokuva *Paul Temple’s Triumph* 1950.²

Luettuaan kirjan ymmärtää, miksi muita Temple-kirjoja ei suomennettu ja miksi Durbridge ei nimenomaan kirjadekkarien tekijänä ole kovin mainittava tapaus. Kirjailijan alhaisesta asemasta murhaviihteen kaanonissa on “todisteena” muun muassa se, että Suomen Dekkariseuran Ruumiin kulttuuri-lehden tähänastisissa numeroissa ei ole yhtään juttua Durbridgesta. Koska Francis Durbridge kuitenkin on yksi menestyneimpiä radio- ja televisiojännityksen luoja, keskityn tässä artikkelissa hänen pariin Paul Temple -seikkailuunsa nimenomaan radionkuuntelijan kannalta.

Francis Henry Durbridge (1912–98) kirjoitti yhteensä 35 romaania, yhdeksän teatterissa esitettyä näytelmää, viisi elokuvakäsikirjoitusta, 32 kuunnelmaa tai sarjakuunnelmaa ja 17 televisiosarjaa. Kaikki Temple-sarjat ja suurimman osan tv-sarjoista hän kirjoitti BBC:lle. Durbridge aloitti nuorena, sillä hänen julkaisuluettelonsa ensimmäinen radiokuunnelma *Promotion* on vuodelta 1933; viimeinen näytelmä *Sweet Revenge* on puolestaan vuodelta 1993.³ Melvyn Barnes luonnehtii kirjailijaa Templen pohjalta cliffhangerin mestariksi ja verbaalisuuden suosijaksi, mutta toteaa tämän kirjoittaneen tv-jännärit ilman vauhdikasta sankaria toimiviksi mysteereiksi. Durbridgen

¹ Francis Durbridge, *Mitä uutta, Paul Temple?* (*News of Paul Temple*, 1940). Suom. Antero Hälvä. Jyväskylä: Gummerus 1953.

² *St. James Guide to Crime & Mystery Writers*. Chicago: St. James Press 1991.

³ <http://www.kirjasto.sci.fi/durbridge; St. James Guide to Crime & Mystery Writers, 1991>.

⁴ *St. James Guide to Crime & Mystery Writers*, 1991. Bibliografia ja Melvyn Barnesin lyhyt essee.

⁵ Ensimmäinen Temple-sarja tuotettiin BBC:n Keski-Englannin (Midland) alueyksikössä Birminghamissa mutta radioitiin valtakunnanverkossa. Paddy Scannell & David Cardiff, *A Social History of British Broadcasting. Volume One 1922—1939. Serving the Nation*. Oxford: Basil Blackwell 1991, 378. Durbridge-nimikkeiden tiedot näyttävät olevan melko epäohdonmukaisia, sillä *St. James Guide to Crime & Mystery Writers* ilmoittaa ensimmäisen Temple-kuunnelman olevan yksinkertaisesti *Paul Temple* vuodelta 1938, mutta toisaalla ensimmäisen romaanin olevan radiosarjasta muunnettu *Send for Paul Temple* samalta vuodelta. Kuunnelmien radiointivuosis bibliografiassa ei mainita.

⁶ Paul G. Buchloh & Jens P. Becker, *Der Detektivroman. Studien zur Geschichte und Form der englischen und amerikanischen Detektivliteratur*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1973, 32. Kirjoittajat tosin puhuvat vain televisio-sarjoista mainitsematta kuunnelmista sanaakaan.

⁷ Yleisönosastokirjoitus, *Helsingin Sanomat* 10.2.1953. Dag Nordmark, *Finrummet och lekstugan. Kultur- och underhållningsprogram i svensk radio och TV*. Stockholm: Prisma 1999, 124.

luomaa miljöötä leimaa tietty ylemmän keskiluokan gin and tonic -henki ja siihen sopiva seurapiiri, josta murhaajakin yleensä löytyy. Murhatut ovat hyvin usein naisia ja mestaririkolliset miehiä, ja tarinoita leimaa varsin sovinnainen henki.⁴

Paul Temple -kuunnelmat saivat huomattavan suosion monessa Euroopan maassa. Isossa-Britanniassa *Send for Paul Temple* oli 1939 (tai 1938) ensimmäinen varta vasten radiolle kirjoitettu trilleri ja sellaisena suuri menestys.⁵ Myös (Länsi-)Saksassa Temple mainitaan jonkinlaisena tavaramerkkinä, kun puhutaan sarjajännäreistä, jotka tulivat televisiossa suosioon Simon Templarin (Pyhimyksen) ja kumppanien myötä.⁶ Norjalaista ja tanskalaista Gregory-sarjaa kuunneltiin Suomessakin, ja Ruotsissa kesällä 1953 esitetyn *Fallet Gregory* -sarjan sanotaan aiheuttaneen länsinaapurissa “Gregory-kuumeen” — tosin vasta saman tarinan Suomen-menestyksen jälkeen.⁷

Yleisradion kaksi ensimmäistä, vuonna 1953 radioitua Templeä tuotti teatteriosaston kunnianarvoisa kuunnelmapuoli. Antero Alpolan muistaman mukaan *Tuttavamme Gregory* oli ollut suurmenestys Norjassa, mikä lienee sykähdyttänyt osaston päällikön Olavi Paavolaisen mieltä. Vuonna 1959 tehdystä kolmannelta Temple-sarjasta lähtien ne olivat ajanvietepuolen tekemiä. Alpola on monessa yhteydessä muistellut, miten suuri menestys *Tuttavamme Gregory* oli. Muistelmissaan hän muotoilee asian näin: “Se muodostui todelliseksi sensaatioksi. Mitään niin vauhdikasta, salaperäistä ja kiehtovaa ei radio-ohjelmien taholta ollut kuuntelijoille ennen tarjottu. Elokvateatterit kärsivät yleisömenetyksiä iltoina, jolloin Gregory meni radiossa. Henkilöt, jotka eivät jostakin syystä olleet voineet kuunnella jotakin jaksoa, soittivat ohjelmapäivystykseen kysellen juonen yksityiskohtia pysyäkseen mukana.”⁸ Helsingiläinen Metropol-elokvateatteri ilmoitti tosiaankin mainoksessaan 10.2.1953: “Radiion ‘Tuttavamme Gregory’n’ esityksen vuoksi näytännöt tänään klo 19.15 ja 21.00.” Tuona tiistaina esitettiin sarjan viimeinen jakso klo 18.30—19.00.⁹ Muun muassa Uudessa Suomessa ja Helsingin Sanomissa sarjaa jopa arvioitiin normaaleissa kuunnelmaravosteluissa: niissä mainitaan sarjan suosiosta ja todetaan esitys onnistuneeksi. Uuden Suomen nimimerkki Auditor kirjoittaa: “Kuunnelma oli myös Radioteatterin voitto. Tuskinpa mikään toinen sen esityksistä on kyennyt tulemaan niin yleiskansalliseksi keskustelun aiheeksi kuin tämä kymmenkertainen ‘Tuttavamme Gregory’. Eikä voida kieltääkään, etteikö Francis Durbridge, sen kirjoittaja, olisi kehitellyt siitä mitä sotkuisinta ja jännittäväntä, vaikkakaan ei mieletöntä.” Kiinnostusta lisäsi Yleisradion järjestämä yleisökilpailu, jossa piti arvata, kuka murhaaja-Gregory on.¹⁰

Jännityskuunnelmia oli yksittäisinä tapauksina tarjottu Yleisradion ohjelmistossa jo aiemminkin. Tosin niiden sopivuutta pohdittiin niin kasvatukselliselta kuin poliittiseltakin kannalta moneen otteeseen ja lähetyaikoja siirrettiin alkuillasta myöhäisuuksien jälkeen. Muiden muassa Lucille Fletcherin pieni jännitysklassikko *Anteeksi, väärä numero* esitettiin 1949 ja Robert Louis Stevensonin *Tri Jekyllin ja Mr. Hyden* dramatisointi 1950. Jännityskuunnelmasarjoista oli Outsiderin *Kalle-Kustaa Korkin seikkailut* aloittanut jo 1945, joten aivan ainutlaatuista viihdettä Templet eivät olleet.¹¹ Kuitenkin Temple-sarjat johdattivat suomalaisia sittemmin televisiossa niin tärkeän ulkomaisen sarjaviihteen maailmaan, joten populaarikulttuurin historiassa niillä on ansioitaankin merkittävämpi sija. Ne avasivat tietä muillekin ulkomaisille jännityskuunnelmasarjoille, mm. saksalaisperäiselle Rolf ja Alexandra Beckerin *Hyvää iltaa, nimeni on Cox* -

Radioteatterin väkeä kunnelmastudiossa harjoittelemassa tai tekemässä kuunnelmaa, 1950-luku. Kuva: Aarne Pietinen, YLE Kuvapalvelu.

sarjalle, jota esitettiin kolmena peräkkäisenä vuonna 1956—58 hyvällä menestyksellä. Samojen tekijöiden humoristista veijarijännäriä *Dickie Dick Dickens* radioitiin peräti 12 osaa vuonna 1959. Kun Temple ja Coxit olivat kaiken kansan viihdettä, moitti Radiokuuntelija-lehden nimimerkki Kolmikärki *Dickensia*: “Tulkoon kumminkin sanotuksi, että monet ovat moittineet sitä hengeltään nuorisolle sopimattomaksi, lättähattumaiseksi.”¹²

Tarkastelen seuraavassa kahta Temple-tarinaa hiukan tarkemmin. Ensimmäinen niistä on edellä mainittu suomeksi käännetty romaani ja toinen on kuunnelma *Paul Temple ja tapaus Conrad*, jonka Yleisradio esitti 1961 neljäntenä Temple-sarjanaan. Muutaman huomion saa lisäksi säilynyt katkelma toisesta 1953 tehdystä Temple-kuunnelmasta *Paul Temple ja Madisonin mysteerio*.¹³ Valitettavasti radiohistoriallisesti kiinnostavinta äänitettä *Tuttavamme Gregory* ei nähty Yleisradiossa aikanaan säilyttämisen arvoiseksi.

Mitä uutta, Paul Temple?

Francis Durbridgen julkaisuluettelossa on yhdeksän kirjaa, jotka varmasti tai todennäköisesti — niillä on samankaltainen tai sama nimi — ovat kuunnelmista muokattuja. Lisäksi siinä on neljä teosta, jotka on julkaistu vain kirjana, näistä kaksi yhdessä Douglas Rutherfordin kanssa pseudonyymillä Paul Temple nimissä julkaistua. Kirjoittiko “Paul Temple” minämuodossa, ei ole tiedossani; on kuitenkin ollut hauska idea julkaista kirjoja Templen nimissä, sillä sankari on varsinaiselta ammatiltaan kirjailija. Ensimmäisten viiden kirjan kohdalla on bibliografiassa lisämääre “novelization”. Niihin kuuluu myös *Mitä uutta, Paul Temple?*. Kuunnelma kuultaakin selkeänä palimpsestina romaanista, sillä muokkauksessa ei liene nähty kovin paljon vaivaa. Oletettavasti siihen on vain lisätty kertojan osuudet, joita ei kuitenkaan ole kovin paljon.

⁸ Antero Alpoja, *Viihdevuosien vilinässä. Radiokauteni ensimmäinen puoliaika 1945—1960*. Hämeenlinna: Karisto 1988, 146—148.

⁹ *Uusi Suomi* 10.2.1953. Radio-ohjelmatiedot Radiokuuntelija-lehdistä.

¹⁰ *Uusi Suomi* 11.2.1953. *Helsingin Sanomat* 13.2.1953. Yleisönsastokirjoitukset kilpailusta *Helsingin Sanomat* 10.2. ja 14.2.1953.

¹¹ Raimo Salokangas, *Aikansa oloinen. Yleisradion historia 1949—1996*, 2. osa. Yleisradio 1996, 90—92.

¹² Yleisradion vuosikerromukset 1956—59; Radiokuuntelija 49/1959.

¹³ Francis Durbridge, *Paul Temple ja Madisonin mysteerio (Paul Temple and the Madison Mystery, 1949)*, 8-osainen jännityskuunnelma. Yleisradiolle suom. Jyrki Vihma. Ohj. Eero Leväluoma. Esitetty 25.10. - 18.11.1953. *Paul Temple ja tapaus Conrad (Paul Temple and the Conrad Case, 1959)*, 8-osainen jännityskuunnelma. Suom. Albin Ahonen. Ohj. Eero Leväluoma. Esitetty 20.9. - 8.11.1961.

Britanniassa Paul Temple eli parhaat vuotensa 1930-luvun lopulta 1950-luvun alkuun, sillä viidestä ensimmäisestä kuunnelmasarjastaan Durbridge muokkasi yhdessä joko John Thewesin tai Charles Hattonin kanssa romaanin ja ainakin kahdesta näistä tehtiin jatkoksi vielä elokuvakin. Tältä kaudelta on siis peräisin ainoa suomeksi julkaistu Temple-kirja. Suomennoksen nimi *Mitä uutta, Paul Temple?* näppärä viittaus aiemmin samana vuonna kuultuun radioseikkailuun.

Mitä uutta, Paul Temple? kertoo tarinan, jossa Templen pariskunta Paul ja Steve saapuu työmatkalta Yhdysvalloista, jossa Paul on harjoittanut uutta näytelmäänsä, ja lähtee lomamatkalle Skotlantiin. Huonossa säässä he saapuvat majataloon, johon kokoontuu klassisen dekkariperinteen mukaisesti kiinteä ihmisryhmä, osa pariskunnan vanhoja tuttuja, osa outoja. Kun tuttujen joukossa on myös Scotland Yardin päällikkö Sir Graham Forbes majoilemassa hotellissa väärellä nimellä, tiedetään, että ollaan keskellä rikoksia. Kyseessä on Euroopan suurin yksityinen vakoilujärjestö, joka on houkuteluttu viranomaisiin turhautuneen Hardwick-nimisen tiedemiehen valmistamaan uuden tehoaseen myydäkseen sen eniten tarjoavalle. Arvoitus on se, kuka on järjestön salaperäinen johtaja, jonka käskyjä sen jäsenet sokeasti tottelevat.

Tarinassa ei ole yhtään ylimääräistä nimeltä mainittua henkilöä, eli lukijan (kuuntelijan) huomiota ei kiivaasti vaihtuvissa käänteissä viedä harhateille. Ensimmäinen ihminen, jonka Templet määränpäättä lähestyessään tapaavat, on kyläkaupan naispuolinen omistaja, jolta Paul Temple menee kysymään tietä. Kauppias osoittautuu myöhemmin rikollisjärjestön tärkeäksi viestinviejäksi. Toisaalta henkilögalleriassa myös leikitään kuuntelijan oletuksella kaikkien osallisuudesta: heti tarinan alussa mukaan tulee itävaltalais-amerikkalainen professori Ludwig Steiner, joka myös lomailee Skotlannissa. Hänellä ei ole lopulta mitään tekemistä rikosten kanssa, mutta hänestä on monessa kohtauksessa hyötyä — eikä vähiten saksalaisnimensä vuoksi — epäilysten kohteena.

Kirjassa on kuusi lukua, joissa on yhteensä 32 numeroitua alalukua. Rakenteen alta kuultaa selkeä Temple-kuunnelmista tuttu kohtausjako, jossa luvun (jakson) sisällä vaihdellaan tapahtumapaikoilta ja henkilöistä toiseen, mutta uusi luku alkaa yleensä samasta tilanteesta, johon edellinen päättyi. Jo kolmannessa luvussa lukija ja Templet ovat varmoja siitä, että järjestön johtaja on joku majatalon ihmisistä. Steinerin lisäksi epäilyksiä heitetään reportteri Rex Bryantiin, Steve Templen entiseen kollegaan, jopa niin paljon, että toiseksi viimeisen luvun lopussa hän vastaa oikein kauppiaan tunnuslauserekysymykseen “Mitä Shakespeare sanoikaan matkailijoista?” Se on kuitenkin hämäystä, sillä lopulta johtajaksi paljastuu hotellin miehensä kanssa omistava rouva Weston. Tosin herra Westonia ei siinä vaiheessa enää ole.

Tarinassa on joitakin ajankohtaisviittauksia, joiden perusteella voi olettaa, että pohjana oleva kuunnelma on kirjoitettu juuri ennen toista maailmansotaa. Aivan alussa mainitaan 1930-luvun kuuluisat kanadalaiset Dionnen viitokset (s. 1934) ja veteen laskeutuva Golden Clipper -lentokone, jolla pääsi Atlantin yli ennätysajassa eli 24 tunnissa. Clipper-tyyppiset koneet liikennöivät tällä reitillä joitakin kuukausia ennen toisen maailmansodan syttymistä. Winston Churchilliin viitataan loppuratkaisujen yhteydessä. Tärkein ajankohtainen asia on kuitenkin Euroopan asevarustelukilpa, johon tuhoasetta kaupittelevan liigan jäsenet viittaavat useampaankin otteeseen, mm. näin: “Ostajista ei ole puutetta. -- Melkein kaikki valtiot Euroopassa ovat aseistautumiskärpäsen puremia.” (s. 138)

Viittauksia vielä tuolloin lyhyeen Temple-saagaan on myös. Ainakin kolme

kertaa mainitaan “etusivun miesten juttu” eli edellisenä vuonna kirjana julkaistu Temple-seikkailu (*Paul Temple and the Front Page Men*, 1939). Lisäksi Paul Templen sankaruutta pönkitetään sillä, että rikollisetkin kavahtavat häntä: “Jos Temple on mukana jutussa, voimme odottaa jotain tapahtuvaksi.” (s. 43) “Hän [majuri Guest, yksi liigan jäsenistä] oli tutkinut tarkkaan sekä Paul Templen romaaneja että hänen muita seikkailujaan. Templen sekaantuminen tämänhetkisiin tapahtumiin sai majurin hermot kireälle. Paul Templellä näytti olevan maagillinen kyky sekaantua juuri parhaimmin laadittuihin suunnitelmiin, hän tuumi. Olisi tosiaan vaaran arvoista päästä hänestä eroon.” (s. 68) Kun Templestä ei päästä eroon, sama mies sanoo: “Minusta alkaa tuntua, että Temple on eräs niistä onnenmyyristä, jotka eivät koskaan joudu onnettomuuksiin.” (s. 92) Luottamusta tulee myös omien puolelta: “— Olemme aika pahassa tilanteessa, Temple, selitti Forbes. — Vietävänmoisissa tilanteessa. Ja tarvitsemme apuasi.” (s. 61) “Vaikka hän [vaimo Steve] olikin jo tottunut siihen, että hänen miehensä onnistui poikkeuksetta selviytymään vaikeistakin tilanteista, kahden viime päivän tapahtumat näyttivät paljon pahaenteisemmiltä kuin muut aikaisemmat tapahtumat.” (s. 73) Paul Temple onkin kirjassa varsin yksioikoinen, haavoittumaton supersankari, joka ei joudu hämmennyksiin missään tilanteessa. Edes liigaan kuuluvan naispuolisen filmitähden kauneus ei tee Templeen vaikutusta, vaikka poliisipäällikköön tekeekin.

Rikosviiteessä kuolema on välttämätön raaka-aine, mutta kuolleita ei surra kuin korkeintaan yhden lauseen verran. *Mitä uutta, Paul Temple?* -kirjassa kuollaan, haavoitutaan tai yritetään murhata usein: Poliisin tai vastavakoilun puolelta kuolee tai haavoittuu kolme miestä, rikollisista kuolee kolme miestä, enemmän tai vähemmän viattomia sivullisia kaksi miestä. Lisäksi tiedemies Hardwick palaa tulipalossa keksintöineen, joten ruumiita tai vakavasti loukkaantuneita tulee yhteensä yhdeksän. Templet tai Paul Temple yksin yritetään murhata neljästi, myrkkysavukkeella, myrkyllä viskissä, autopommilla ja hukuttamalla kellariin. Merkille pantavaa on maansa pettäneen tiedemiehen kuoleman julmuus sekä se, että yksikään nainen ei kuole, vaikka kolme rikollisliigan keskeistä jäsentä on naisia. Tämä sotii Barnesin edellä kerrottua väittämää vastaan.

Kirjassa on yksi sivujuoni, joka poikkeaa huomattavasti muusta suoraviivaisesta kerronnasta. Kun viimeisessä luvussa etsitään karkuun päässyttä filmitähti-rikollista, tutustutaan uuteen toisella paikkakunnalla asuvaan poliisiin Sandfordiin ja tämän poliiseja pilkkaavaan lankoon Herbertiin, jonka luokse naapurikaupunkiin poliisi vaimoineen menee vierailulle. Vierailun yhteydessä pariskunnat käyvät katsomassa kiertueeteaterin esittämää Edgar Wallacen näytelmää ja väärännäköinen ja -niminen filmitähti pidätetään poliisin suureksi kunniaksi. Samassa yhteydessä on hiukan psykologisuuttakin, kun tarkastaja Sandford haastattelee väliajalla erästä kiertueen vanhaa näyttelijää:

Hän siirtyi lähemmäksi Herbertiä ja Sandfordia ja jatkoi kuiskaten:

- Näin meidän kesken sanottuna, tämä on ensimmäinen kerta, kun olen ulkona kokoonhaalitus seurueen kanssa. Siitä ei lähde paljonkaan rahaa. Mutta onhan se aina lisänä, jollakin lailla. - Hän otti jälleen ryypyn ja iski silmää. (S. 171)

Paul Temple -tarinan hahmot ovat niin ohuita, että tällainenkin “syventyminen” on poikkeama sen diskurssissa.

¹⁴ Julian Symons, *Murha! Murha!*

Salapoliisikertomuksesta rikosromaaniiin. (*Bloody Murder*, 1985.) Suom. Leena Tamminen. Juva: WSOY 1986, 226-228. Symonsin mainitsemien satojen kirjailijoiden joukossa ei ole Francis Durbridgea.

¹⁵ John G. Cawelti, *Adventure, Mystery, and Romance. Formula Stories as Art and Popular Culture*. Chicago: University of Chicago Press 1976, 39-44.

¹⁶ Ks. Edward Branigan, *Narrative Comprehension and Film*. London: Routledge 1992, 74-76.

¹⁷ Buchloh & Becker 1973, 77-79, 110. Timo Kukkola, *Dekkaristin käsikirja*. 2. uud. laitos. Suomen Dekkariseurain julkaisuja. Kemi: Crime Corporation 1997, 35-36, 145, 166.

Keskiluokkaisen radion dekkari

Julian Symons koettaa kirjassaan *Murha! Murha!* tehdä eroa salapoliisiromaanin ja rikosromaanin välille. Hän vertailee juonta, etsivää, murhatapaa, johtolankoja, henkilöitä, puitteita, yhteiskunnallista asennetta ja arvoitusta. Kuinka suuressa määrin Paul Temple olisi Symonsin mukaan dekkariperinteen jatkaja? Juonen ja henkilöiden perusteella osittain, koska kertomuksen ratkaisuvaiheissa siinä on tietty jo tuttuun ihmisten joukko, joista joku yllättävä, muita hämännyt paljastuu pääkonnaksi. Etsivä on samoin lähellä perinteistä älykästä päättelijää mutta sen sijaan tappomenetelmä eivät aina ole myrkytys tai muu siisti keino: koska teon takana on yhtä ihmistä laajempi joukko, ihmisiä voidaan tappaa vaikka avoimella paikalla kirkkaassa päivänvalossa. Johtolangoilla ei ole samasta syystä niin suurta merkitystä, vaan tärkeämpiä paljastuksia ovat ihmisten väliset yllättävät tuttavuus-, riippuvuus- ja painostussuhteet. Henkilöt on kuvattu perinteisen pintapuolisesti samoin kuin tapahtumien puitteet, jotka herättävät mahdollisimman vähän kysymyksiä. Yhteiskunnallista asennetta ei tuoda esiin eli se on itsestään selvästi vanhoilinen, kuten dekkareissa ainakin hahmon syntymän aikaan oli tapana. Arvoitus on äärimmäisen tärkeä, koska sen ratkaisua kohti pyritään, mutta radiosarjan rakenne vaatii suuren joukon pääarvoitukseen liittyviä ja sen ratkaisua kohti vieviä tai viivyttäviä, ratkaisusta eksyttäviä välietappeja. Paul Temple on siis pääosin klassisen dekkariperinteen jatkaja.¹⁴

John G. Cawelti erottaa viihteen formuloissa toisistaan seikkailun ja mysteerin.¹⁵ Paul Temple -tarina on näiden sekoitus: niissä on seikkailun liikkuvuutta ja tilanteita, mutta varsinaisesti rikokset ratkaistaan pohdiskelemalla ja päättelemällä. Älykäs sankari pohtii watsoninsa eli rouva Templen kanssa murhaa sen jo tapahduttua. Kovaksikeitetystä dekkarista siinä joitakin kohtauksia, joissa Templet ovat hengenvaarassa. Tapahtumasarja myös elää koko ajan: tavoitteena ei ole pelkästään täyttää jotain aukkoa aiemmassa tarinan vaiheessa (kuka sen teki?) vaan jännittää yhdessä päähenkilön kanssa, mitä tapahtuu. Temple-tarinan kerronta noudattaa siis pääosin mysteerin, ei niinkään suspensen tai yllätyksen periaatetta. Kaksi Templen murhayritystä tosin toteutetaan suspensea luoden: lukija tietää rikollisten suunnitelman mutta sankarit eivät. Yllätystä on puolestaan käytetty niissä Templen älyä korostavissa kohdissa, joissa hän pitää jonkin tietämänsä tai aavistamansa omana salaisuutenaan.¹⁶

Agenttiperinteestä, joka nousi James Bondin myötä tärkeäksi formulaksi 1960-luvulla, ovat peräisin kansainväliset salaliitot ja rikollisjärjestöt, joita joku mestaririkollinen ohjaa. Tähän traditioon liittyy myös se, että Temple on kiinteässä yhteistyössä poliisin kanssa; häneltä pyydetään apua, kun poliisi ei jostakin syystä kykene ratkaisemaan juttua. Hän on siis jonkinlainen poliisin salainen agentti. Vastustajana Templellä onkin sekä romaanissa että kuunnelmissa usein rikollisliiga, joten juttu ei pääty ensimmäiseen murhaan vaan niitä riittää lähes joka jaksoon. Tässä mielessä Temple-tarinoiden edeltäjiä ovat mm. 1920- ja 30-luvulla suosittu brittiläiset trillerit ja vakoiluromaanit, joiden sankarit olivat vielä amatööriherrasmiehiä eivätkä ammattilaisia, mm. John Buchanin *Thirty-Nine Steps* (tunnettu Hitchcockin ohjaamana elokuvaversiolla), Edgar Wallacen seikkailutarinat, Sapperin (H. C. McNeilen) *Bull-Dog Drummond* -seikkailut, Eric Amblerin romaanit sekä Leslie Charterisin Pyhimys-tarinat. Viimeksi mainituista tehtiin sittemmin radio- (1944) ja tv-sarjakin.¹⁷

Edeltäjiinsä ja aikalaisiinsa verrattuna Temple-tarina on kuitenkin pehmenetty mahdollisimman laajalle yleisölle sopivaksi vähentämällä suoraa väkivallan uhkaa — Paul Temple ei joudu nyrkkitappeluun kuten Pyhimys — ja lisäämällä yhteistyötä poliisin kanssa sekä ottamalla tarinoihin elementtejä klassisesta dekkariperinteestä. Tärkeä pehmentäjä on myös se, että sankaripari on onnellinen aviopari. Kolmas pehennys on itsestään selvä keskiluokkaisuus ja “mielipiteettömyys”. Kaksi muuta 30-luvun brittien seikkailijasuosikkia ovat tässä mielessä eri maata: Bull-Dog Drummond on kovanyrkinen juutalaisten ja kommunistien jahtaaja ja mielipiteiltään varsin fasistinen, ja Pyhimys puolestaan ensimmäisissä kirjoissa nimenomaan ei-keskiluokkainen ja ei-oikeistolainen demokratian ja rauhan puolestapuhuja.¹⁸

Dekkariperinteen lisäksi Templen keskiluokkaisuuteen vaikutti myös foorumi: BBC, jolle Durbridge sarjojaan kirjoitti, oli keskiluokkainen instituutio,¹⁹ jollaiseksi sotaa edeltävä ja 1950-luvunkin Yleisradio pyrki.

Madison ja Conrad

Yleisradion teatteriosasto teki *Tuttavamme Gregoryn* menestyksen jälkeen samana vuonna 1953 toisenkin Temple-sarjan *Paul Temple ja Madisonin mysteerio*. Siitä on jäänyt radion ääniarkistoon vahingossa muutaman minuutin katkelma, toiseksi viimeisen eli seitsemännen osan loppu. Katkelmassa tapahtuu yksi surmatyö ja puhutaan kahdesta murhasta ja yhdestä pahoinpitelystä. Kiinnostavinta on kuitenkin näyttelijätyö: sitä voisi luonnehtia pateettiseksi, äänenpainoja jopa kohtalokkaiksi. Joel Rinne Templenä näyttelee kaikin maneerein ja muutkin hyvin dramaattisesti. Eero Leväluoman ohjaus vaikuttaa hätäilemättömän huolelliselta työltä.

¹⁸ Bo Lundin, *Spårhundar, spioner och spännande personer*. Malmö: Carlssons 1993, 46-49. Ks.

Drummondista Colin Watson, *Snobbery with Violence. English Crime Stories and Their Audience*. London: Methuen 1987 (1979), 63-71.

¹⁹ Scannell & Cardiff 1991, 176.

Ohjaaja Eero Leväluoma ja tekn. Fröjdman 1949.
Kuva: Ruth Träskman, YLE Kuvapalvelu.

²⁰ Francis Durbridge, *Paul Temple and the Conrad Case*. Ohj. Martyn C. Webster. BBC Radio Collection 1989. Esityksen tiivisyys saattaa johtua siitä, että BBC on levittänyt kuunnelmiaan kielenopetuksen tarpeisiin.

²¹ *Maakansa* 12.2.1953.

²² Kuunnelmat *Paul Temple ja tapaus Conrad* (1961) ja *Paul Temple ja Spencerin juttu* (1962) ovat tulleet Yleisradion Tallennepalvelun kautta moniin kirjastoihin lainattavaksi.

Kun tekijänä on nimenomaan teatteriosaston kuunnelma- eikä ajanvietepuoli niin kuin myöhemmin, voi tietenkin odottaa täysipainoista toteutusta, vaikka teksti sinänsä ei vaadi suurta taitoa muilta kuin ohjaajalta. Kun *Tuttavamme Gregoryssa* oli kymmenen puolen tunnin jaksoa, *Madisonin mysteeriossa* on kahdeksan neljänkymmenen minuutin jaksoa kuten myöhemmissäkin Yleisradion Templeissä.

BBC:n Templet ovat suomalaisia nopeatempoisempia ja keveämmällä otteella tehtyjä. *Paul Temple and the Conrad Case* -kuunnelma sisältää kahdeksan keskimäärin 25 minuutin jaksoa, kun Yleisradion versio samasta kuunnelmasarjasta on lähes 15 minuuttia pitempi osaa kohti. BBC:n äänitteessä ei kuitenkaan ole välimusiikkeja niin kuin suomalaisessa. Toteutuksissa on selvä asenne-ero: brittiläinen tulkinta on nopeatempoista salonkidualogia, kun suomalaisnäyttelijät pyrkivät jonkinasteiseen luonnekuvaan.²⁰ Tämä tuli esille jo *Tuttavamme Gregoryn* kritiikissä: “Joel Rinteen amatööriäsalopoliisi Paul Temple oli paikoitellen suorastaan herkullinen salonkikohteliaisuuden alta salamannopeasti paljastuvine yllätyshyökkäyksineen. Rakastettavan kyynillinen, venyttelevä puhetapa sopi osaan tavalla, joka sai kuuntelijan hykertelemään.”²¹

Durbridge kirjoitti *Paul Templen ja tapaus Conradin* 1950-luvun lopussa. Suomessa se esitettiin keskiviikkoiltaisina jännityskuunnelmien pitkäaikaisella vakiopaikalla klo 20.30 kahdeksan viikon aikana 20.9.—8.11.1961. Se oli ajanvieteosaston tuottama mutta kaikkien Temple-sarjojen tapaan Eero Leväluoman ohjaama ja radioteatterin ja vierailevien näyttelijöiden esittämä.²²

Paul ja Steve Temple eivät ole vanhentuneet kovinkaan paljon kahdeksakymmenessä vuodessa. Ainoa sukupolvien väliseen kuiluun viittaava piirre on, että avioparilla on erilainen musiikkimaku kuin nuorella palvelijallaan Charliella, mutta siitäkin on hyötyä jutun selvittämisessä. Temple-saga näyttää sikälikin pysähtyneen, että tekstissä ei ole muita viittauksia Templen aiempiin 17 seikkailuun kuin viidennen jakson huomautus, että Temple ei ole koskaan luopunut muista jutuista kuin laihdutuskuurista.

Tapaus Conradissa on jälleen löyhästi järjestäytynyt — osin kiristyksen avulla kuten Temple-kirjassakin, osin huumeriippuvuuden voimalla — rikosliiga, joka tällä kertaa salakuljettaa ja myy huumeita. Toistuva järjestön lonkeroihin viittaava tunnus on cocktailpuikko, jossa on kuvattuna schäferinpää. Pois Lontoostakin päästään, sillä suuri osa tapahtumista keskittyy Baijeriin. Juoni on nimittäin yksinkertaistettuna se, että lontoolaisen psykiatri Conradin tytär on kadonnut baijerilaisesta sisäoppilaitoksesta mutta löytyy myöhemmin järkytyksestä mykkänä Lontoosta. Asiaan ovat sekaantuneet muiden muassa eräs menestyskirjailija, kreivitär ja kansainvälisen pankin nuori virkailija, jonka kanssa tyttö on seurustellut. Järjestöllä on vaarallisia apureita, mm. häikäilemätön tappaja, joka esittäytyy kapteeni Smithiksi ja radiojännäriin erityisen hyvin sopiva entinen näyttelijä, jota aikanaan sanottiin tuhataaniseksi mieheksi. Lopulta sylliseksi paljastuu psykiatri Conrad itse.

Tässä välissä on jälleen tehty useita murhia ja murhayrityksiä ja epäilyksiä johdettu vihjein joka suuntaan. Jos 30-luvun Templessä vihjailtiin Steinerin kautta Saksan petollisuuteen, samaa tehdään nytkin müncheniläisen komisario Breckshaftin kautta. Häntä epäillään ajoittain avoimesti, ja viimeisessä jaksossa yritetään harhauttaa kuuntelijaa uskomaan saksalaispoliisin syyllisyyteen.

Breckshaftin epäsaksalainen nimi ja eräät muut yksityiskohdat osoittavat Durbridgen suuren yleisön tusinaviihteen tekijäksi. Kun Baijerista on pitänyt löytää pieniä mutta suuren yleisön jollakin tavoin tuntemia paikkakuntia,

kirjailija on muistanut talviurheilukeskus Garmischin ja Oberammergaun, pääsiäisnäytelmästäään kuuluisan pikkukaupungin. Sen ravintola Römerissä käydään monta kertaa. Liukuhihnaviihteen vakioainesta ovat myös kliseiset henkilöt ja ylemmän keskiluokan tai yläluokan miljööt, sisäoppilaitos, kreivittären linna, muotialonki, yökerho ynnä muut. Kaikille sopivaa radiopehmyydestä ilmeisimmillään on pitää huumeaihe ylemmän keskiluokan piirissä ja välttää kaikenlaista moniongelmaisuuksia, jota sentään kaduille tulleet kovaksi keitetyt dekkarit olivat jo 1950-luvulla täynnä.

Paul Temple on edelleen menestyvä kirjailija, jolla on juuri romaani tekeillä ja jolla ei olisi aikaa matkustaa Saksaan jäljittämään koulutyttöä. Hän kuitenkin kiinnostuu, kun saa soiton mieheltä, joka valehtelee henkilöllisyytensä. Steve on aluksi miestänsä kiinnostuneempi lähtemään matkaan. Ensimmäinen ruumiskin löydetään jo avausjaksossa, samoin kuin schäferinpäinen cocktailpuikko.

Tapaus Conradin kerronta on vielä astetta suoraviivaisempaa kuin romaaniksi muokatun kuunnelman. Kertaakaan ei mennä etukäteen kuuntelemaan rikollisten suunnitelmia, joten suspense loistaa poissaolollaan. Yllätystä käytetään samalla tavoin kuin romaanissa. Maailma on totaalisen Temple-keskeinen, kaikki pyörii hänen ympärillään.

Watson vuoteessa

Paul G. Buchloh erittelee Arthur Conan Doylen luoman Sherlock Holmesin kumppanin tohtori Watsonin funktiota Holmes-tarinoissa ja erottelee niitä 1970-luvun tapaan: Watson on Holmesia läheisempi hahmo porvarilliselle lukijakunnalle; hän muodostaa tarinan sisällä kuulijakunnan, joka voi ihaillen kuunnella sankarin päätelmiä; hän on toimivana henkilönä parempi samastumiskohde kuin eksentrikko Holmes; hidas päättelijä Watson vahvistaa lukijan itsetuntoa, joka saattaa järkyä Holmesin kyvyistä; Watson tuo kertomuksiin huumoria, eikä vähiten muistuttamalla sankarin kanssa etäisesti koomikkoparien prototyyppiä Don Quijote ja Sancho Panza; tavallinen Watson auttaa yli-ihmis-Holmesia selviytymään käytännön hankaluuksista.²³

Dialogin varassa etenevässä kuunnelmassa Watsonin kaltainen henkilö on välttämätön, ja Durbridge onkin ratkaissut ongelman erittäin luontevalla tavalla kirjoittamalla Paul Templelle vaimon Steven, jonka kanssa sankarin ei tarvitse sopia tapaamisia ja joka on paikalla vaikka keskellä yötä. Jos ajatellaan Buchlohin mainitsemia watsonin funktioita, rouva Temple toimii niistä useimmissa. Erityisen tärkeä hän on houkuttelemassa naisia toiminnallisen rikosviihteen pariin — dekkareitahan naiset ovat perinteisesti lukeneetkin paljon.

Steve Temple on ollut aiemmin toimittaja kuten hänen miehensäkin, ja hänellä on sitä kautta hyödyllisiä suhteita. Nyt hän on kuitenkin poissa työelämästä ja lapsettomana valmis matkustelemaan kirjailijamiehensä kanssa. Barnesin mainitsema sovinismi tulee parhaiten esiin siinä, että rouva Templestä on tehty naisellisten ominaisuuksien prototyyppi. Hän jää älyltään miehensä varjoon mutta hänellä on monissa tilanteissa "naisen vaisto", joka varoittaa vaarasta tai valitsee oikean menettelytavan. *Mitä uutta, Paul Temple?* -romaanissa Steve Templelle ei annetaakaan tyhjän apurin vaan intuitiivisen oivaltajan ja tunteellisen ihmisen rooli. Hänet esimerkiksi pannaan kertomaan hotellinomistajattarelle tämän miehen murhasta. (Temple: "Sinä olet

taitavampi hoitamaan asian kuin me.”, s. 87.) Ihmistuntijana hän ei myöskään voi epäillä sittemmin täysin viattomaksi osoittautuvaa professori Steineria paatuneeksi rikolliseksi, kun muut niin tekevät.

Templen pariskunta ei riitele koskaan eikä heillä muutenkaan ole kovin syviä tunteita toisiaan kohtaan. He puhuttelevat toisiaan sanalla “kultaseni”. Tällainen etäisyys sopii tietysti hyvin watsonin rooliin, koska tunne-elämän kuviot eivät sotke juonen kulkua ja konnien kiinni ottamista. Kun sankaripari on aviopari, siitä syntyy Philip Marlowen kaltaisiin yksinäisiin sankareihin verrattuna lujempi kotini on linnani -asetelma. Vaikka paha maailma velloo ulkopuolella, pariskunnan kodista tulee rauhan saareke, jonne tulee korkeintaan uhkaavia tai vihjaavia puhelinsoittoja ja kirjelippuja. Sinne on apua tarvittaessa pääsy myös luotetulla poliisipäälliköllä Sir Graham Forbesilla. Normaalia läheisempi suhde sankarin ja hänen apulaisensa välillä — vaikka seksuaalisesta jännitteestä ei ole puhuttakaan — luo kerrontaan ylimääräistä turvallisuutta, varsinkin kun vaimo luottaa täydellisesti miehensä salopoliisinkykyihin.

Tapaus Conradissa on lähes joka jaksossa yksi tai kaksi kohtausta, joissa Templen pariskunta pohtii paluumatkalla autossa tapahtunutta ja Paul Temple tekee vaimolleen jälkikäteispäätelmiä lähes Holmes-tyyliin. Steve-watsonilla on kuitenkin 50-luvun kuunnelmassa astetta Skotlanti-seikkailua aktiivisempi rooli: pariskunta keskustelee asioista paljon, muun muassa vuoteessa kello kahdelta yöllä, Steve paljastaa yhden väärän puhelinsoiton (niitä on tarinassa yhteensä neljä), tekee omia erillisiäkin havaintoja ja selvityksiä jutellen etenkin naisten kanssa. Lisäksi hänen intuitiotaan korostetaan jopa niin, että koko sarja päättyy Breckshaftin sitä koskevaan kysymykseen.

Radiojännitys

Usean tunnin sarjakuunnelmaa kuuntelevan on sekä pysyttävä perillä tapahtumista että säilytettävä kiinnostuksensa. Edellisen tavoitteen johdosta Temple-kirjassakin kerrataan tunnollisesti tapahtumia, tosin sikäli luontevasti, että niitä kerrotaan tarinan sisällä niitä vielä tuntemattomille. Jälkimmäiseen liittyy Durbridgen taitavasti käyttämä cliffhanger-tekniikka, jossa jakso päättyy yllätykseen, joka virittää kiinnostuksen jatkoon. Toisaalta onnistunut jakson lopetus myös vahvistaa epäilyksiä tai synnyttää uusia. Esimerkiksi romaanin kolmannen luvun loppu ja neljännen luvun alku liittyvät toisiinsa hyvin kiinteästi; kyse on vasta löydetyn ruumiin kädestä löytyneistä kellonvitjoista.

Kolmannen luvun loppu:

Yhtäkkiä he huomasivat, että Steve oli noussut tuoilta ja seiso nyt aivan heidän takanaan.

— Nuo vitjat, hän huusi kiihtyneenä, — tiedän, kenen ne ovat!

— Steve, rakkaani, rauhoitu, pyysi Temple.

— Mutta minä tunnen nuo vitjat — olen usein nähnyt ne.

— Kenelle ne kuuluvat? kysyi Forbes terävästi vilkaisten häneen.

Steve sormeili vitjanpätkeä aivan kuin olisi varmistunut asiasta ennen kuin puhuisi. Sitten hän kääntyi Forbesin puoleen.

— Ne kuuluvat, hän sanoi, — Rex Bryantille.

Neljännän luvun alku:

Melkein automaattisesti Steve huomasi vetävänsä alitajunnastaan sekalaisia yksityiskohtia Rex Bryantista. Reporteripäivinään Steve oli ollut hänen mukanaan parissa tehtävässä, ja vaikka he olivatkin työskennelleet kilpailevissa lehdissä, Rex oli mieltynyt häneen. Pari kertaa he olivat viettäneet puolisen tuntia kahvikupin ääressä odotellessaan jonkin jutun kehittymistä, ja pyytämättä Rex oli kertonut hänelle useita tapahtumia monipuolisen elämänsä varrelta.

Kirjan lukujen viimeiset virkkeet, yleensä repliikit, johtavat epäilyksiä lähinnä kahdelle taholle, reportteri Bryantiin ja professori Steineriin:

— Näyttää syntyneen jonkinlainen väärinkäsitys, sanoi Sir Graham Forbes kohteliaasti. — Nimeni on Richmond. John Richmond.

— Sallikaa, että esittäydyn, hän sanoi. — nimeni on Steiner, tohtori Ludwig Steiner.

— Ne kuuluvat, hän sanoi. — Rex Bryantille.

On pantava merkille, että jostakin selittämättömästä syystä Rex Bryant katsoi tohtori Steineria.

— Z.4! henkäisi nainen pelon ja kunnioituksen sekaisella äänellä. [Rex Bryantille; Z.4 on liigan johtajan peitenimi]

Kirjan lopetus puhdistaa Steinerin maineen:

— Uskokaa tai älkää, Sir Graham, sanoi hän [Temple], — hänen nimensä on Steiner. Tohtori Ludwig Steiner. Hän on filosofian professori Philadelphian yliopistossa.

Kuunnelma-Temlessä paljastuu romaaniversiota varmemmin Durbridgen systemaattinen cliffhanger-tekniikan käyttö. Vaikka kiinnostuksen siltaa seuraavaan jaksoon ei rakenneta yhtä toiminnallisesti kuin vanhoissa sarja-elokuvissa, joista termi on peräisin (vain yhden jakson lopussa Templet ovat kuolemanvaarassa, kun lentokoneessa sanotaan olevan pommi), jakson lopussa vihjataan aina asiaan, johon on pakko saada selvyys.

Suomalaisessa kuunnelmaversiossa käytetään runsaasti jännitystä luovaa välimusiikkia, joka pitempänä versiona on koko jakson loppumusiikki. Esimerkiksi avausjaksossa välimusiikki kuullaan kuudesti ja toisessa, Saksa-jaksossa neljästi. Alalukujen määrä ja vaihtelu on siis samankaltainen kuin Temple-romaanissa.

Erityisesti ääneen perustuvia kerrontaratkaisuja romaanin tarinassa on ainakin kaksi: rikollisten tunnuslause ja siihen odotettu vastaus sopivat hyvin kuunnelmaan samoin kuin kaksi kohtausta, joissa rikolliset yrittävät valesuorasta harhauttaa virkavaltaa. Tällöin kuuntelija voi olla poliisia tarkkaavaisempi ja tunnistaa valehtelijan äänestä. *Paul Temlessä ja tapaus Conradissa* on samankaltaista kuuntelijalle tuttuja äänten hyväksikäyttöä, onhan siinä useita imitoijan puhelinsoittoja. Kun epäilyksiä suunnataan saksalaispoliisi Breckshaftiin, kuunnelmasarjan viimeisessä jaksossa käytetään outoa, suorastaan tökeröä hämäyskeinoja, joka toimii noin kymmenen sekunnin ajan: Scotland Yard on asentanut hotellihuoneeseen mikrofonin ja sopinut kahden epäillyn johdattamisesta toistensa yllätykseksi huoneeseen. Menestyskirjailija saapuu receptioniin ja menee huoneeseen, minkä jälkeen vastaanottotiskille tulee mies, joka ei esittäydy, mutta joka vaihtaa Keijo Kompan eli Breckshaftin tutulla äänellä portieerin kanssa muutaman sanan.

Hotellihuoneeseen tulee kuitenkin psykiatri Conrad! BBC:n versiossa mies jopa esittäytyy Breckshaftiksi Breckshaftin äänellä, joten epäonnistunut ratkaisu on lähtöisin Durbridgen kynästä.

Toisaalta Durbridge on keksinyt *Tapaus Conradin* loppuvaiheisiin yhden erityisen hyvin kuunneltavaan sopivan ratkaisun. Eräs juttuun sekaantunut väittää Templelle, ettei tämä saa koskaan päätekijää kiinni, mutta sankari näyttää miehelle Daily News -lehdessä olleen jutun valokuvista oikean — sanomatta ääneen yhtään nimeä.

Äänitehosteita käytetään varsin säästeliäästi, ja mitään kunnianhimoista äänitilan luomista ei *Tapaus Conradista* havaitse. Auto ja lentokone hyrisevät, pistooli paukkuu (yhdessä kohtauksessa) ja ravintolassa soi taustalla vaimea musiikki. Sohon nuorekas klubi merkitään tavallisista ruokapaikoista poikkeavaksi jazztahtavammalla soundilla.

Kaiken kaikkiaan kuunnelma paljastaa myös sisällön mutkikkouden tarpeen: jos halutaan viihdyttää yllätyksillä ja jännityksellä eikä ihmiskuvien moninaisuudella, käänteitä on oltava paljon ja vihjeitä on annettava jatkuvasti. Kuunnelma on perusidealtaan täysin samanlainen kuin 30-luvun Templekin: suljetun huoneen arvoituksen sovellus eli rajatun henkilögallerian varaan rakentuva lievästi toiminnallinen seikkailu. Kerran radiossa toiminut formula toimi Durbridgella samalla tavoin kaksikymmentä vuotta myöhemminkin.